

INTENDÁNSOK, NÉPSÉG ÉS KATONASÁG

Az ötven esztendő Operaház kulisszái mögöl

Irta: SUPKA GÉZA

Sophie Arnould operaénekesnő, a világ egyik legkellemesebb asszonya, akinek ötletes mondásait annyira megbecsülték, hogy halála után 30 évvel adták ki két kötetben, egyszer így határozta meg a plátói szerelmet:

— A plátói szerelmes ember olyan, mint az az ember, akinek van vallása, csak nem gyakorolja.

Forrástan

Körülbelül ilyen szerelem fűz engem ötven év óta a m. kir. Operaházhoz: gyerekkori nosztalgiaiból, ifjúkori vágyálmokból kevert vallás, amely azonban csak sátoros ünnepeken jut látható kifejezésre. Ez az én külön szerelmem két gyerekkori forrásból táplálkozik. Az egyik a Szervita-téren volt „Kispipa”-vendéglő, ahová gyerekkoromban sokat elvittek engem. Ugy él az emlékezetemben, hogy egy csomó szürke körszakállas, szürke redingotós, szürke cilinderes és szürke napernyős táblafórmájú úr mellett egy másik csomó vígkedvű bohém, főként operaénekes tanyázik az asztalok körül. A régi operai anekdoták egy része innen ragadt meg az emlékezetemben. A másik forrás: az öreg Echten, színházi fodrász, a régi Lipót utcában, szemben az Angol-kisasszonyokkal. Jaques Offenbachra emlékeztető finom feje titokzatos mosolyra csücsörödött, amikor csöndesen suttyogva adta elő a legfrissebb „intimpistákat” a Hájós utcából. Tőle származott a rája nézve mindenesetre nagyon jellemző leiterjakab:

— *Se non e vero, e ben trovatore!*

Annyira benne élt az Opera légkörében, hogy még a nyelvbtársai is operaiúzek voltak. Forrásaimnak nem egészen pragmatikus hitele folytán nem vállalkozok az itt következőkért számszázalékos felelősséget. Dehát elvégre a vallások legszebb részei is legendákból szövődnek össze...

Mindenekelőtt egy pár intendáns-história.

Jupiter tonans

Az Opera egyik legrégebbi intendánsa — még a nemzetiszínházi időkben — Radnótfy Sámuel volt, aki anyagi téren nagy sikereket ért el; ellenben vesztül gyűlölte Wagnert s Mosonyi Mihály előtt ki is jelentette, hogy amíg ő lesz az intendáns, addig Wagner nálunk nem kerülhet színre. (Később változott az irányzat s a Lohengrint például Bécsset megelőzve hoztuk ki). Mosonyi mégis nála hagyta az egyik Wagner-opera zongorakivonatát. Amikor újra felkereste, Radnótfy a zongorán irtózatosan hamis akkordokat ver ki, Mosonyi odalép:

— De méltóságos uram, hiszen fordítva van ön előtt a kotta!

— Barátom — feleli az intendáns — megpróbáltam már amúgy is; akkor sem jött ki belőle tisztességesebb muzsikal!

Szörnyen rátartó nagyrú volt Nopcsa Elek báró, aki mindig *drei Schritt vom Leib* tárgyalt az operabeliekkel. Intendánsága idejére esett Goldmark „Sába királynőjének” századik előadása a pesti Operaházban. Nopcsa a várható forró este reményében a szokottnál kevésbé begombolkozott volt s a délelőtti folyamán irodájában fogadta, sőt le is ültette a zeneszerzőt. Láthatólag emelkedett hangulatban volt s annak kifejezésül a következő szavakat intézte az akkor már világhírű szerzőhöz:

— Goldmark úr, ha ma este bevág az előadás, akkor valószínűleg felajánlom önnek a pertut!

Ami annál nagyobb dolog volt a gögös főrend részéről, mert hiszen Goldmark vállalására nézve... igen!

A földreszállt istenek

Keglevich István gróf, aki tudvalevőleg párban vesztette el — szántszándékkal — az életét, úgy az Operánál, mint a Vig-színházban tudvalevőleg azt a meiningeni elvet képviselte, hogy a színpadon minden kelléknek valódnak, korbelinek kell lennie s ezért vagyontokat költött az ilyen felszerelésekre. Egyszer egy Tannhäuser-előadás főpróbáján feltűnik neki, hogy Vénusz is,

meg Tannhäuser is holmi kopott pokrócon pihennek a Vénusz-barlangban. Az intendáns rászól a kellékesre:

— Hol van a két jegesmedvebőr?

A kellékes hebegve feleli, hogy ő nem látott a szertárban jegesmedvebőröket.

— No, de ne mondja — vágja oda a gróf véres iróniával —, hiszen magam vásároltam mindkettőt Bécsben. Most is jól emlékszem: az egyik fehér, a másik fekete volt!

Keglevichnek különben hovatovább mind több dolga akadt a hitelezőivel. Egyszer egyik képviselőtársa megkérdezte tőle:

— Mondd kérlek, Pista, nem kellemetlen neked, ha minduntalan találkozol a hitelezőiddel?

— Nekem, szó se róla! Mikor is találkozunk velők? Hiszen ők gyalog járnak, én pedig kocsin!

Zichy Géza gróf, a félkezi zongoraművész, akinek félkezeik számára írott zongoraiskolájához Liszt Ferenc írta az előszót, szintén volt intendánsa az Operának. Volt azonban benne annyi jóízűség, hogy intendánsága idején nem adatta elő egyetlen dalművét sem. Erre csak később került sor, valljuk be, nem nagy sikerrel. Az egyik ilyen balulsikerült operája esetéből folyóan állapította meg némi rezignáltsággal:

— Egy opera karrierje a főpróba napján a következő: benn a nézőtérben diadalmas siker, a sétatályosón nagyon szép, a ruhatárban elég jó, az előcsarnokban „na, megjárja”, künn az utcán — kész bukás!

Félistenek

Az Operaház szívből szeretett „fehér hattyúja” évtizedeken keresztül Erkel Ferenc, a legnagyobb magyar zeneszerző volt. Mindenki iparkodott a kedvében járni, még ha külföldi híresség volt is.

Egyszerben Adelina Patti járt Pesten, akinek tudvalevőleg meg volt az a szokása, hogy — gyönyörű koloratúrja lévén — az egyes áriákba itt-ott, tetszése szerint belefogt hirtelen maga komponálta kadenciákat s ilyenkor aztán föl-lecsattogott a hangjával hosszú-hosszú percekben keresztül, teljesen függetlenül a partitúrától. Erkel Ferencnek ő is örömet akart szerezni s az egyik mánás-estélyen, ahol ő is, meg Erkel is hivatalos volt, bejelentette a ház asszonyának, hogy az Erkel által a „Hunyadi Lászlóba” betéttül komponált híres *La Grange-áriát* fogja előadni. Bele is kezdett s aztán nyomban leintette a zongorakísérőjét s szokása szerint rázendített a maga saját külön csattogására.

Amikor befejezte, odament Erkelhez:

— No, mester, hogyan tetszett?

— Hát kérem, a hangja az gyönyörű. De mondja csak, kitől való ez a rettenetesen izléstelen kadencia?

Ugyancsak Erkellet esett meg, hogy egy debütáló magyar énekesnő a „Hunyadi” előadása előtt erősen elfogódott hangon így szólt a főzeneigazgatóhoz:

— Jaj, igazgató úr, úgy félek a *La Grange-áriától!*

— Hát még én — volt Erkel lakonikus válasza.

Erkel Ferenc fia, Elek, akit gyerekkorában az apja az óbudai hajógyárba adott kovácsinasnak, egy éven keresztül korrepetóriá *Barolucci*-val kellett volna valami tragikus szerepet betanulnia. Semmiképpen sem sikerült a művésznőből tragikus hangokat kicsibolnia. Végül kétségbeesésében ezt a tanácsot adta:

— Nézze, művésznő, gondoljon arra, hogy valaki, akibe maga nagyon szerelmes, hirtelen elhagyja magát. Mit tenne akkor, hogyan viselkednék akkor?

— Én? Noiszen! Egyszerűen fűtülnek rá!

Ugyancsak Erkel Elek operaházi működése idején történt, hogy egy Kissné nevű énekesnőnek volt a próbafellepte, persze szintén a „Hunyadi”-ban. Az énekesnő kissé túlteltemmentumosan, „jukkerosan” fogta fel a szerepet s a főpróbán féllábbal ráült egy asztal szélére. Mire Erkel a kulisszák közül cédulát küldött be a művésznőnek egy apróddal: a cédulára ezt írta:

*Eine Königin von Ungarn
— liebe Frau von Kiss —
setzt sich in Gesellschaft
nie auf den Tisch!*

Az énekesnőt persze sohasem szerződtették.

A Wagner-dinasztia

Hans Guido von Bülow, az „isteni” Cosima első férje, aki Budapesten is szerepelt mint vendégdirigens, igen rátartó volt ősi

nemességére, amelyet Magyarországon, a mánások hazájában, még jobban kiemelendően tartott. Erkel viszont, aki egy grófi uradalmi tiszt fiának született, meglehetősen szkeptikusnak érezte az ilyes rangbeli megkülönböztetések irányában. Bülow egyszer csak elkezd az asztalnál az őseiről mesélni.

— Abbizony! Az én egyik ősem még Barbarossa Frigyes császárt kísérte!

— Talán zongorán? — szólt közbe csendesen Erkel.

S ha már a Wagner-család köréhez érkeztünk, hadd meséljem el Siegfried Wagner híres esetét. 1903-ban Grácban tanultam, ahol — mostohaapám részéről — nagybátyám, *Zwiedineck-Südenhorst* historikus egyben az ottani filharmonikusok elnöke is volt. Ilyen réven kerültem be mint másodhegedős ebbe a jónévi zenekarba, amikor a Grácban hangversenyt dirigáló Siegfried Wagner kedvéért megerősítették a zenekart laikusokkal. Itt történt valamelyik próbaközben, hogy Siegfried, aki persze szőröstül-bőröstül benne volt a wagneri hagyományokban (ez volt a zeneszerzői tragikum, mert képtelen volt atyja hatása alól kivergődni), egyszerre csak észreveszi, hogy a hosszú próbák közben kimerült egyik hegedős narancsot hámoz. Félig tréfásan, félig komolyan rámondul a delikvensre, hamisítatlan wagneri alliterációkkal:

Schabest du Schäler, du schäbiger Schuft?

Mire az illető muzsikus, aki polgári életben gimnáziumi irodalomtanár volt, azonnal így vágott vissza:

Nee, ich goge die Giege, du geifender Gauch!

S ímét csak a Wagner-körzetben maradvá, Wagner apósáról, Liszt Ferencről szól a következő kis történet. Liszt a bayreuthi színház javára rendezte Pesten az egyik „Prometheus”-hangversenyt. A legjobb pesti társaság férfi- és hölgytagjai szerepeltek az előadás énekkarában. Valaki, aki hozzám közel áll, szintén részt vett mint énekesnő az énekkarban. Ő meséli, hogy az egyik barátja, aki sehogy más-képpen nem tudott Liszthez hozzáférközni, egy ilyen próba alkalmát ragadta meg s szünet közben odakönyökölte magát a titánhoz s arra kérte, hallgassa meg egyszer, hogyan zongorázik. Liszt véletlenül jókedvében volt.

— Tudja mit, kisasszony, üljön le mingyárt itt a zongorához és játsszék valamit!

A kisasszony a nem várt örömtől alaposan összezavarodott és gyalázatosan játszott. De azért a játék végével ezzel a kérdéssel iparkodott a blamáit helyreütni:

— Azt szeretném tudni, mester, érdemes-e tovább tanulnom?

Amire Liszt, kivételesen, igen diplomatikusan így felelt:

— Kisasszony, az ön szépségével legjobban teszi, ha férjhezmegy!

Technikai nehézségek

A Wagner-operák közül a „Rajna kincse” okozta mindig a legnagyobb szcenikai nehézséget: főleg a sellők úszógyakorlatai. Ezeket a szerencsétlen hölgyeket valami ferdénlógó deszkához kötötték annak idején s aztán így lóbálták őket fentről, a színórpadláról ide-oda. Szegény Kéméndy Jenő eleget törte rajta a fejét, hogy valamilyen jobb megoldást találjon. Minden előadásnál a színfalak közül figyelte ezt a „sellőügyet”. Egyszer is felmegy a függöny, a zenekar az ismert — vízesobogást utánozó — halk zenébe kezd, fentről leeregetik a hölgyeket, többek között a kitűnő Ney Herminé is, amikor egyszerre vérfagyasztó kiáltás harsog végig a színházban. Az ügyelő t. i. egészen megfélemlített magáról ijedtében s ezt harsogta bele az áhitatosan figyelő színházba:

— Tyű, a szentség! a Hermin fordítva lóg! Hamar le a függöny!

Sarastro viselt dolgai

Ney Dávid az Operának felejthetetlen hangú, jóvialis basszistája volt. Egy-egy tréfára mindig kapható volt, amint hogy ő sem vette rossz néven, ha aztán rájárt a rúd. Egyszer valami igen előkelő és megfélemlen drága vendéglőbe vetődött be. Jóízűen megebédelt, de amikor az ebéd végével a borsos számlát elébe rakták, mégis megriadt tőle. Előhivatja a vendéglőt, megkérdi tőle (óvatosságból), nem ismeri-e meg? Amikor a vendéglős azt felelte, hogy nem, akkor Ney azzal állott elő, hogy még sem szép, hogy egy kollégáját nem ismeri fel s főként, hogy ilyen drága árakat számít fel neki. A „kolléga” szóra a vendéglős rögtön megenyhült:

— Hát akkor természetesen 75%-ot leütünk a számlából.

Ezt az összeget Ney kifizette, veszi a kálapját, indul kifelé s a vendéglős nagy udvariasan kikíséri a „kollégát”. Amikor az ajtóhoz érkeznek, a vendéglős még búcsúzóul megérdi:

— Ejnye, kolléga úr, el is felejtettem megkérdezni, hol van a vendéglője?

Ney Dávid már az ajtón kívülről bökte be a feleletét:

— Nem is úgy gondoltam én a kollégaságot!

— Hiszen éppen most mondta, hogy...

— Csak azt mondtam, hogy kollégája vagyok, tudniillik vagyok én is olyan tolvaj, mint maga!

De ekkor persze már jó messi járt az ajtótl.

Egyszer, fiatalabb korában Ábrányi Kornél, a szigorú zenekritikust akarta megpuhítani Ney Dávid. Úgy gondolta, ennek legjobb formája az lesz, ha meghívja őt egy feketére az Opera-kávéházba.

Másnap rettentő komoran jött be a színházhoz. Egyik kollégája, aki tudott Ney tervéről, megkérdezte tőle, mi baja? Talán nem jött el Ábrányi a találkozóra?

— Fenét. Eppen az a baj, hogy eljött!

— Hát akkor?

— No igen! Ilyen szemtelenséget! Elfogadta a meghívásomat s aztán én fizethetem ki a kávéját. Igazán: ha én voltam olyan udvarias, hogy meghívtam, akkor ő viszont lehetett volna olyan udvarias, hogy ne fogadja el a meghívásomat. Vagy ha már igen, akkor legalább kifizethette volna az én kávémat is!

Az egyik, nem túlszélid életéről híres kollégánóját, aki Flotow „Martháját” énekelte, így aposztrofálta Ney Dávid:

— Ó, a kis marthatlanság!

Caruso szerencsétlen pesti szereplése alkalmával pedig így nyilatkozott a tudvalevőleg erős légkilökéssel éneklő olasz tenoristáról:

— Ez a legszebb asztma, amit életemben hallottam...

Bohémélet...

Amikoriban *Lunardi* Pesten énekel, gyakran jöttünk össze vele egy drága, szépaszszony belvárosi házában. A hölgy maga is jó énekesnő volt; ott volt továbbá Reiner Frici, azóta chicagói karnagy, továbbá S. Vili zenedei tanár. Valamelyik hosszúra nyúlt ebéd után egyikünknek az az ötlete támadt, gyerünk le egy moziba. Akkoriban a Károly körút elején még állott egy mozi. Bementünk. Rettenetes zene kísérte a filmeket. Azt ajánlottam, adjunk a muzsikusoknak egy pár koronát, menjenek el egy pohár borra. A társaság nyomban benne volt a játékban. Soha többé — még a hangosfilm korában sem — hallott a publikum olyan filmkíséretet: Reiner ült a zongoránál, S. Vili hegedült, én a dobot vertem és — *Lunardi* énekelte hozzá!

*Lunardi*val esett meg különben Pesten, egy szabadságtéri palota estélyén, hogy a ház asszonya már jóval éjjel után felkerde a művészt, énekeljen valamit.

— De kérem, ilyen későn — szerénykedett a tenorista —, még majd rossz néven veszik a szomszédok!

— Azoknak semmi rossz néven venni valójuk nincs — felelte a ház asszonya, aki nem volt túlnagy elméleti képességeiről híres —, náluk is egész éjjeleken át vonít a kutya!

S most befejezésül még egy bonmot, amely *Benza* Idáról, erről a kedves, ötletes művésznőről szól, amikor meghívta ebédre *Popper* Dávidot, Pest legszelleme-sebb viccgártóját. *Benza* asszony meghívó levele így szólt:

— Kedves Barátom,

jöjjön holnap hozzám ebédre. Félek, hogy nem fog nálam túlságosan jól mulatni, mert én bizony nem vagyok nagyon szellemes asszony. Viszont ígérem, hogy holnapután már egészen bizonyosan szellemes nő lesz belőlem, lévén, hogy igen jó az emlékezőtehetségem.

Benza Ida.

*

Remélem, az olvasó is meg van elégedve e sorok írójának — emlékezőtehetségével...